

Svar på Swecos kritik i ”Notat Vurdering af fugle- og flagermusundersøgelser samt miljøvurdering i tilknytning til Vindmølleområde Rendbæk Øst”

Jan Durinck, Dansk Bioconsult ApS, 4. november 2020.

Nærværende svar er opbygget med samme indholdsfortegnelse/index som Sweco notatet.

1 Indledning

2 Foreløbig konsekvensvurdering

2.1 Datagrundlag

2.1.1 Swecos vurdering af datagrundlaget

Det er korrekt, at der ikke henvises til DOFbasen i Fuglerapporten fra 2016, idet denne rapport var tænkt som en selvstændig afrapportering af feltundersøgelserne i området. DOFbasens relevante data blev derimod anvendt ved planlægning af feltundersøgelsen/fugleundersøgelsen og ved udarbejdelse af Miljøvurderingen (VVM). Der blev fremsøgt data fra 1978 til september 2016, i alt 10.930 observationer fra lokaliteter i et stort område omkring projektområdet.

Det er således ikke korrekt, at der ikke er hentet data fra DOF basen i forbindelse med datagrundlaget for den foreløbige konsekvensvurdering.

2.2 Beskrivelse af eksisterende forhold

2.2.1 Swecos vurdering af beskrivelsen af de eksisterende forhold

Vi er uenige i Swecos vurdering af, at arter der raster i fuglebeskyttelsesområdet Ulvedybet og Nibe Bredning ca. 11 km fra vindmølleområdet bliver væsentlig påvirket af vindmølleprojektet, og henviser til WSPs og Niras's notater og vores vurdering i punkt 2.3.1.

2.3 Vurderinger 6

2.3.1 Swecos vurdering af den foreløbige konsekvensvurderings vurderinger

Vi er uenige i præmissen – at miljøbeskrivelserne ikke i tilstrækkeligt omfang har taget hensyn til fugle på udpegningsgrundlaget for EF-Fuglebeskyttelsesområdet ”Ulvedybet og Nibe Bredning”. NIRAS vurderede den mulige påvirkning af de planlagte vindmøller og konkluderede at projektet ikke ville kunne få nogen væsentlig negativ påvirkning [1]. Ved Miljøstyrelsens indsigelse mod vindmølleprojektet i 2020 blev der kun nævnt risici for Kongeørn og flagermus og ikke EF-Fuglebeskyttelsesområder. I vores egen ca. 30-årige erfaring med miljøvurdering for vindmøller har vi ikke set tilsvarende krav til undersøgelser på så lange afstande fra EF-Fuglebeskyttelsesområder. Da Swecos overordnede præmis ikke er valid, er den heraf afledte kritik af fugleundersøgelserne og vurderingerne det heller ikke.

Det kritiseres, at der er anvendt erfaringer fra Rønland Havvindmøllepark [2]. Det skal dog understreges, at på trods af navnet er det ikke nogen havbaseret vindmøllepark, men derimod møller der står øst for Harboøre Tange, på en trækkorridor for landfugle. Derfor mener vi, at det er en relevant reference. Sweco skriver: ” Sweco vurderer, at det i forhold til kollisionsrisikoen for svaner og gæs ikke er relevant, at tage

udgangspunkt i beregnede kollisionsrisici for havfugle i havmølleparker, som det er tilfældet i den foreløbige konsekvensvurdering". Hertil må det understreges, at der ikke er anvendt resultater for havfugle fra havvindmølleparker, men derimod erfaringer fra landfugle ved en vindmøllepark, der er så tæt på land, at der er anlagt en vej ud til vindmøllerne, som servicebilerne kan benytte. Sweco bruger derfor også en forkert præmis i denne sammenhæng.

Sweco finder ikke referencen til Østerild relevant, men på det tidspunkt fugleundersøgelsen blev gennemført, var det en af de væsentligste kilder. De foreslåede referencer for metoder i Swecos rapport (ref 15.) er publiceret i 2018, hvilket er to år efter fugleundersøgelsen gennemførelse, og kan derfor ikke opfattes som et seriøst kritikpunkt.

Sweco anvender ikke en af de nyeste kilder til forholdet mellem vindmøller og fugle [3] hvor forfatteren af Swecos notat, Simon Rosenkilde Waagener, ellers er medforfatter af denne monitorering/rapport om erfaringer fra vindmøllerne ved Klim Fjordholme i Jammerbugt Kommune. Rapporten, som udkom i resumé-form i januar 2020, viser at flere fuglearter ser ud til at vænne sig til vindmøller; traner ved at flyve sikkert igennem en stor vindmøllepark og kortnæbbet gås ved i høj grad at flyve uden og henover i sikker højde. Rapporten fandt heller ikke problemer for andre af de talrige arter i området. Vattenfalls store vindmøllepark ved Klim Fjordholme, som er ca. 2km fra det internationalt vigtige EF-Fuglebeskyttelsesområder Vejlerne bliver stort set frikendt for at forårsage væsentlige problemer for de to nævnte arter og implicit for flere arter. Som medforfatter af denne rapport må Simon Rosenkilde Waagener være bekendt med disse konklusioner, men disse er ikke medtaget i Swecos notat, selv om det er særdeles relevant viden i denne forbindelse.

2.4 Afværgeforanstaltninger

2.4.1 Swecos vurdering af de anbefalede afværgeforanstaltninger

Da Sweco indtager en forkert overordnet præmis i forhold til behovet for konsekvensvurdering, medfører det en række afledte forkerte konklusioner. Da det er vores opfattelse, at der ikke sker væsentlig påvirkning af fugle fra Fuglebeskyttelsesområdet i 11 km afstand, finder vi det ikke nødvendigt at gennemføre afværgeforanstaltninger.

2.5 Anbefalet overvågning

2.5.1 Swecos vurdering af den anbefalede overvågning

På grund af Swecos forkerte overordnet præmis i forhold til behovet for konsekvensvurdering, laver de også på dette punkt en vurdering vi er uenige i. Da der ikke sker væsentlig påvirkning af fugle fra Fuglebeskyttelsesområdet i 11 km afstand, finder vi det ikke nødvendigt at gennemføre efterfølgende overvågning.

3 Baggrundsrapport for fugle

3.1 Metoder

3.1.1 Swecos vurdering af de anvendte metoder

Sweco finder ikke at Sangsvane og Pibesvane i tilstrækkeligt omfang har været genstand for undersøgelser. Det er formodentlig igen præmissen vedr. fuglebeskyttelsesområdet der fremkalder denne kritik. Sangsvane er dog den art der nævnes først i fuglerapporten og den art der er registreret flest flyvende flokke af, hvilket viser det fokus der var på arten. Pibesvane var tilsvarende prioriteret, men der sås ret få

flokke. Flyveaktiviteten af Sangsvane var et af de primære fokuspunkter ved fugleundersøgelsen. På side 6 i fuglerapporten [4] nævnes sangsvane som den allerførste art under "hovedformål med undersøgelsen".

Vi er uenige i kritikken af, at der mangler data der kan kvantificere flyveaktiviteten. Der foreligger netop optællinger af flokke, med antal individer, flyveretninger og flyvehøjder.

Sweco foreslår anvendelse af punkttællinger. Dette synes at være en misforståelse, idet denne metode slet ikke er relevant for trækkende og rastende fugle, på den måde som er nødvendig i dette projektområde. Punkttællinger anvendes til at belyse fugles tilstedeværelse, fravær og bestandsudvikling [5].

Sweco foreslår desuden radarundersøgelser. Anvendelse af radar kan være en udmærket metode til at følge fugle over større afstande, og det er formodentlig igen den forkerte præmis vedr. fuglebeskyttelsesområdet der fremkalder dette forslag. Anvendelsen af radar forudsætter, at man har et stort set ubegrænset udsyn for radaren, metoden er væsentligst anvendt på havet, og ville i Rendbæk Øst området blive obstrueret af skovkanterne i projektområdet. Forslaget er derfor ikke særlig relevant.

Sweco har kritiseret, at vi har anvendt for få dage til observationer i sommerperioden. Vi var opmærksomme på, at svaner og gæs skulle være fokusarter for vores observationer, hvilket Sweco er enige i. Derfor prioriterede vi observationer i de perioder, hvor der kunne forventes mange gæs og svaner højest. Når sommerens afgrøder er på markerne, benytter fuglene også området i mindre grad end på andre årstider. Når der ikke skal laves en fuld konsekvensvurdering, er antallet af observationer om sommeren fuldt tilstrækkelig.

Swecos rapport anbefaler, at der udføres beregninger for at kvantificere mængden af relevante arter, der flyver igennem projektområdet. Dette kan udføres ved anvendelse af de allerede indsamlede data. Det anbefales desuden at beregne kollisionrisici for relevante arter. Dette kan også udføres ved anvendelse af de allerede indsamlede data. Sådanne beregninger ville være relevante at gennemføre, hvis det var et vindmølleprojekt, hvor der skulle laves en egentlig konsekvensvurdering. Dette er som nævnt ikke tilfældet i den konkrete sag, og derfor ville det være helt usædvanligt, at gennemføre en sådanne beregninger i et projekt som dette. I rapporten fra Klim Fjordholme har Simon Rosenkilde Waagener været med til at konkludere, at det faktiske antal fugle, der kolliderer med vindmøller, er væsentlig lavere, end det der var forventet/beregnet, selv for en vindmøllepark der kun er beliggende i ca. 2 km afstand fra et fuglebeskyttelsesområde.

Det skal gentages, at DCE blev bedt om at forholde sig til de planlagte metoder og arbejdsindsats og at DCE godkendte vores plan for observationer i området ved Rendbæk Øst. Der blev bl.a. observeret i det antal dage i sommerperioden som DCE godkendte.

Senest har WSP også vurderet indsats og metoder og fandt dem tilstrækkelige. *"Der er i fugleundersøgelsen udarbejdet en væsentlighedsvurdering på baggrund af relativt grundige undersøgelser med mange konkrete feltobservationer, som vurderes at være fuldt tilstrækkeligt for en væsentlighedsvurdering"*.

3.2 Resultater

3.2.1 Swecos vurdering af resultaterne

Swecos kritiserer, at der ikke er udført beregninger for at kvantificere mængden af relevante arter, der flyver igennem projektområdet. Dette kan udføres ved anvendelse af de allerede indsamlede data. Det anbefales desuden at beregne kollisionrisici for relevante arter. Dette kan også udføres ved anvendelse af

de allerede indsamlede data. Deres kritisk bygger igen på den forkerte præmis, om at det er nødvendigt at gennemføre en fuld konsekvensvurdering, og som tidligere nævnt finder vi det ikke nødvendigt i et projekt som dette.

3.3 Vurderinger

3.3.1 Swecos vurdering af fuglerapportens vurderinger

Sweco skriver at fuglerapporten ikke lever op til kravene til at udgøre en fyldestgørende konsekvensvurdering eller væsentlighedsvurdering. Det var heller ikke hensigten, som var tilvejebringe et datagrundlag for vurderinger, herunder NIRAS's væsentlighedsvurdering og den følgende miljøvurdering (VVM). Sweco vurderer igen forkert som følge af den overordnede forkerte præmis, om at det er nødvendigt at lave en fuld konsekvensvurdering. Det er ikke nødvendigt, hvilket støttes af både WSP, Niras og Miljøstyrelsen. Dermed har Sweco heller ikke ret i, at der er krav om, at en undersøgelse vil skulle opfylde den bedste videnskabelige viden på området.

Sweco kritiserer tilsyneladende at fuglerapporten både nævner at fugle kan vænne sig til møllerne og at de holder afstand til møllerne. Direkte observationer ved de eksisterende møller viste, at en del gæs og svaner kunne søge føde ganske nær møllerne, de blev altså ikke fortrængt i væsentlig grad. Vores generelle erfaring eksemplificeret ved et længerevarende undersøgelse ved Harboøre Tange [2] viste af flyvende fugle holdt en respektfuld afstand til møllerne eller fløj sikkert imellem dem.

Dette er der også fundet stærke indikationer på ved et helt nyt studie [3] udført med deltagelse af Swecos forfatter Simon Rosenkilde Waagener. I forbindelse med monitoreringen ved Klim Fjordholme lød det således i konklusionen; " De to fokusarter udviste begge en bedre evne end tidligere antaget, til at flyve udenom møllerne. De kortnæbbede gæs undgik i stor stil møllerne ved helt at flyve udenom vindmølleparken, mens tranerne udviste en stor evne til at flyve mellem møllerne inde i selve parken uden at kollidere med disse. Dette kan forklare det meget lave antal kollisionsdræbte individer, der blev fundet i løbet af eftersøgningerne under møllerne, selv om der var store antal kortnæbbede gæs og traner i området." og yderlige "Antallet af kollisioner for kortnæbbet gås og trane kommer ikke i nærheden af, at overstige 75 % af den aktuelle bæredygtige dødelighed for de enkelte bestande i det nærliggende internationale fuglebeskyttelsesområde Vejlerne."

Jesper Kyed Larsen fra Vattenfall skriver videre om Klim Fjordholme rapporten: "*Resultatet bekræfter, at fuglene har en forbavsende god evne til at flyve uden om eller over møllerne. Det er ikke kun positivt, fordi næsten ingen fugle omkommer ved kollisioner, men også fordi det betyder, at opstilling af vindmøller ikke behøver at være i konflikt med naturområder. Denne nye viden bør tages i betragtning i forbindelse med planlægning for nye vindmølleparker*" [6]. Denne udtalelse er selvfølgelig en partsudtalelse, men vi er enige i, at Klim Rapporten bidrager med vigtig viden om kollisionsrisiko mellem fugle og vindmøller, og derfor burde Simon Rosenkilde Waagener selvfølgelig også have inddraget denne viden ved udarbejdelse af Swecos notat – især da han er medforfatter af rapporten.

Med hensyn til behov for nye undersøgelser skriver WSP: "*WSP vurderer, at det ikke er relevant at iværksætte nye fugleundersøgelser med skærpede krav til bedste videnskabelige viden og metoder som foreslået af Sweco, hvis der ikke skal gennemføres en fuld Natura 2000 konsekvensvurdering. Hvis Jammerbugt Kommune som myndighed finder sagen tilstrækkeligt oplyst i forhold til fugle, flagermus og naturforhold generelt, bør der være et tilstrækkeligt beslutningsgrundlag til det videre myndighedsarbejde med VVM-tilladelse, vedtagelse af lokalplan og meddelelse af diverse tilladelser", [7].*

3.4 Afværgeforanstaltninger

3.4.1 Swecos vurdering af de anbefalede afværgeforanstaltninger

Sweco kritiserer at grundlaget for vurdering af behov for afværgeforanstaltninger ikke er fyldestgørende. Dette skyldes givet vis, at Sweco som tidligere nævnt, har fejlvurderet behovet for en fuld konsekvensvurdering. Vi er som sagt uenige i præmissen ift. EF-Fuglebeskyttelsesområder og det er Niras, WSP og Miljøstyrelsen også [7].

3.5 Anbefalet overvågning

3.5.1 Swecos vurdering af den anbefalede overvågning

Sweco mener at det kan være relevant at foretage overvågning af antallet af kolliderede fugle, hvis der opføres vindmøller i området. Dette skyldes igen, at Sweco har fejlvurderet behovet for en fuld konsekvensvurdering. Vi er som sagt uenige i præmissen ift. EF-Fuglebeskyttelsesområder og det er Niras, WSP og Miljøstyrelsen også [7]. Vi mener derfor ikke, at en efterfølgende monitorering er nødvendig.

4 Baggrundsrapport for flagermus

4.1 Metoder

4.1.1 Swecos vurdering af de anvendte metoder

Sweco skriver, at der er foretaget tre delundersøgelser af flagermus. Dette er forkert og det ses af metodebeskrivelsen, at der er foretaget to undersøgelser i sommerperiode og to i efterårsperioden, som foreskrevet i den nationale forvaltningsplan for flagermus [8] [9]

Swecos rapport kritiserer, at der er anvendt forskellige placeringer af flagermusdetektorer. Dette skyldtes blot et mål om at opnå en stor geografisk dækning af området, hvilket metodemæssigt er vigtigere end overskueligheden i afrapporteringen. Vi er derfor uenige i kritikken.

4.2 Resultater

4.2.1 Swecos vurdering af resultaterne

Det er glædeligt, at Sweco er enige i at undersøgelsens resultater, samt den eksisterende viden om flagermus, samlet giver et tilstrækkeligt grundlag for udarbejdelse af vurderinger på baggrund af den bedste tilgængelige videnskabelige viden på området.

4.3 Vurderinger

Vi er enige med Sweco i, at der ikke vurderes at være en væsentlig påvirkning af flagermus ved vindmøllerne, der placeres på de dyrkede marker.

4.3.1 Swecos vurdering af flagermusrapportens vurderinger

4.4 Afværgeforanstaltninger

4.4.1 Swecos vurdering af de anbefalede afværgeforanstaltninger

Sweco er enige med os i, at de foreslåede afværgeforanstaltninger ved mølle 11, er tilstrækkelige til at modvirke potentielle negative påvirkninger af flagermusbestanden i vindmølleområdet hvor Miljøstyrelsen har ønsket yderligere afværgeforanstaltninger.

4.5 Anbefalet overvågning

4.5.1 Swecos vurdering af den anbefalede overvågning

5 Miljørapport (VVM)

5.1 Datagrundlag

5.1.1 Swecos vurdering af datagrundlaget

Sweco vurderer, at der er foretaget en "begrænset" anvendelse af data fra DOFbasen. DOFbasens relevante data blev da anvendt ved udarbejdelse af Miljøvurderingen (VVM). Der blev fremsøgt data fra 1978 til september 2016, i alt 10.930 observationer fra lokaliteter i et stort område omkring projektområdet. Deres forudsætning er derfor ukorrekt.

5.2 Beskrivelsen af de eksisterende forhold

5.2.1 Swecos vurdering af beskrivelsen af de eksisterende forhold

Som tidligere nævnt prioriterede vi observationsdagene til de årstider, hvor der forventeligt kunne observeres svaner og gæs, idet disse var fokusarter for os. Vi har haft 4 dages observationer i perioden maj til august og yderligere 3 dages observationer i september, og det vurderer vi tilstrækkeligt, til at foretage relevante observationer af rovfugle. Vi fik DCE til at godkende antallet af observationsdage på forhånd, og de godkendte at vi foretog 4 dages observationer i perioden maj til august og yderligere to dages observationer i september. Vi har således overholdt den da DCE godkendte observationsplan og endda foretaget en ekstra dags observationer i september. Det skal tilføjes, at de otte dages arbejde med flagermus, om sommeren eftermiddag, aften, morgen og formiddag, blev udført af observatører der også havde stor erfaring med fugle. Usædvanlige arter som ørne, engsnarre, natravn, ugler mm ville dermed være blevet bemærket og noteret, såvel som usædvanlige fuglekoncentrationer ville være blevet.

5.3 Vurderinger

5.3.1 Swecos vurdering af miljørapportens vurderinger

Sweco kritiserer den manglende beregning af risiko for Kongeørn, men som det fremgår af fuglerapportens afsnit om Kongeørn, blev der overhovedet ikke set Kongeørn i projektområdet for de planlagte møller [4].

WSP har foretaget en omfattende vurdering af risici for Kongeørn ift. de planlagte vindmøller og kom frem til at der ikke var nogen væsentlig risiko [10]. Orbicon WSP fandt bl.a. at kun ca. 1,15 % af observationerne af kongeørn i Store Vildmose i DOF-basen vedrørte vindmølleområdet.

5.4 Afværgeforanstaltninger

5.4.1 Swecos vurdering af de anbefalede afværgeforanstaltninger

Som nævnt under punkt 2.4.1 er vi uenige i, at det er nødvendigt at gennemføre afværgeforanstaltninger, og Swecos anbefaling bygger på den fejlagtige opfattelse af, at der er væsentlig risiko i forhold til fuglebeskyttelsesområdet Ulvedybet og Nibe Bredning i ca. 11 km afstand.

5.5 Kumulative effekter

5.5.1 Swecos vurdering af de kumulative effekter

Sweco savner analyser af kumulative effekter i forhold til fuglebeskyttelsesområdet. Dette må også være baseret på Swecos fejlagtige præmis som ovenfor, og den mener vi, Niras, Miljøstyrelsen og WSP ikke er valid.

5.6 Anbefalet overvågning

5.6.1 Swecos vurdering af den anbefalede overvågning

På baggrund af den fejlagtige overordnede præmis vurderer Sweco, at det kan være relevant at udarbejde et overvågningsprogram. Dette er vi som nævnt ikke enige i.

6 Swecos vurdering af behov for supplerende undersøgelser eller inddragelse af yderligere data

6.1 Fugle

Sweco ser et behov for yderligere undersøgelser af fugle. Med hensyn til behov for nye undersøgelser skriver WSP: *"WSP vurderer, at det ikke er relevant at iværksætte nye fugleundersøgelser med skærpede krav til bedste videnskabelige viden og metoder som foreslået af Sweco, hvis der ikke skal gennemføres en fuld Natura 2000 konsekvensvurdering. Hvis Jammerbugt Kommune som myndighed finder sagen tilstrækkeligt oplyst i forhold til fugle, flagermus og naturforhold generelt, bør der være et tilstrækkeligt beslutningsgrundlag til det videre myndighedsarbejde med VVM-tilladelse, vedtagelse af lokalplan og meddelelse af diverse tilladelser"*, [7].

Også her er Swecos vurdering baseret på den forkerte overordnede præmis, om at der er behov for en fuld konsekvensvurdering i forhold til fuglebeskyttelsesområdet i 11 km afstand.

6.2 Flagermus

7 Referencer

Afsluttende bemærkninger

Som det fremgår af ovenstående, er vi uenige i den kritik som fremføres af Sweco. Den helt overordnede forskel i vores vurdering er, at Sweco mener, at der er behov for en fuld konsekvensvurdering i forhold til fuglebeskyttelsesområdet Ulvedybet Nibe Bredning. Vi er uenige i dette og vil gøre opmærksom på, at det vil være usædvanligt, hvis et dansk projekt for vindmøller på land skulle udarbejde en fuld konsekvensvurdering, på baggrund af et fuglebeskyttelsesområde i ca. 11 km afstand.

I vores 30 årige erfaring indenfor området har vi aldrig mødt sådanne krav, og vi kan da også konstatere at både WSP, Niras og Miljøstyrelsen er af den opfattelse, at det er tilstrækkeligt med en foreløbig konsekvensvurdering, ud fra de forhold der er i projektet Rendbæk Øst.

I forbindelse med udarbejdelsen af nærværende svar, læste vi resultaterne af et projekt, hvor Simon Rosenkilde Waagener selv har været med til at udarbejde en fugleundersøgelse tæt på et fuglebeskyttelsesområde. Det drejer sig om et vindmølleprojekt nord for Asaa i Brønderslev kommune, hvor 4 vindmøller opstilles ca. 600 m fra det internationale fuglebeskyttelsesområde "F2 Ålborg Bugt, nordlige del". Projektet kaldes Skovengen.

Her er Simon Rosenkilde Waagener med til at konkludere, at det ikke er problematisk at etablere nye moderne vindmøller i forhold til det meget nærliggende fuglebeskyttelsesområde "F2 Ålborg Bugt, nordlige del", selv om det ligger 18 gange tættere på vindmøllerne, end i Rendbæk Øst projektet.

Bibliografi

- [1] NIRAS, »Rendbæk Øst. Foreløbig konsekvensvurdering af vindmøller nær natura 2000-område Store Vildmose,« NIRAS, 2016.
- [2] J. Durinck og H. Skov, »Undersøgelser af kollisionsrisiko for vandfugle ved Rønland Havvindmøllepark. (Study of collision risk for water birds at windmills placed in the sea, Danish with an English summary).« DHI-Water and Environment, Denmark.,« 2006.
- [3] J. Drachmann, S. Waagner og H. Haaning Nielsen, »Klim Vindmøllepark - resumé. Klim Vindmøllepark - Monitoring af fuglekollisioner år 1 og år 3,« Vattenfall, 2020.
- [4] Durinck, J., »Undersøgelse af forekomster af beskyttede eller talrige fuglearter ved mølleprojektet Rendbæk Øst.,« Dansk Bioconsult ApS, 2016.
- [5] T. Vikstrøm, »Punkttællinger. Overvågning af fuglebestande,« 25 10 2020. [Online]. Available: <https://www.dof.dk/fakta-om-fugle/punkttaellingsprogrammet>.
- [6] »Ny undersøgelse: Fugle er gode til at undgå vindmøllevinge,« [Online]. Available: https://www.energy-supply.dk/article/view/745746/ny_undersogelse_fugle_er_gode_til_at_undga_vindmollevinge.
- [7] H. Skovgaard, »Revurdering af notat om undersøgelser af fugle og flagermus ved Vindmølleområde Rendbæk Øst,« WSP, 30-10-2020.
- [8] Dansk Bioconsult ApS., »Flagermuseundersøgelse ved Rendbæk 2014.,« 2014.
- [9] J. Dahl Møller, H. J. Baagøe og H. J. Degn, »Forvaltningsplan for flagermus – beskyttelse og forvaltning af de 17 danske flagermus-arter og deres levesteder. Naturstyrelsen, Miljøministeriet 2013. 148 pp.,« 2013.
- [10] H. Skovgaard, »Vurdering af sikkerhedszone omkring kongeørnerede,« WSP, 24-02-2020.